

27. ULUSAL DİL BİLİM KURULTAYI BİLDİRİLERİ

Yayına Hazırlayanlar

S. Nalan Büyükkantarcıoğlu - İşıl Özyıldırım - Emine Yarar - Emre Yağlı

27. ULUSAL DİL BİLİM KURULTAYI BİLDİRİLERİ

02-04 Mayıs 2013

Antalya

dilbilimkurultayi.hacettepe.edu.tr

Yayına Hazırlayanlar

S. Nalan Büyükkantarcıoğlu - İşıl Özyıldırım - Emine Yarar - Emre Yağlı

27. ULUSAL DİL BİLİM KURULTAYI BİLDİRİLERİ

Yayına Hazırlayanlar

S. Nalan BÜYÜKKANTARCIOĞLU

İşıl ÖZYILDIRIM

Emine YARAR

Emre YAĞLI

Yayın Hakları ©, 2014 Hacettepe Üniversitesi

Copyright ©, 2014 by Hacettepe University

ISBN: 978-975-491-377-4

**Hacettepe Üniversitesi tarafından Hacettepe Üniversitesi Basımevi'ne
350 adet bastırılmıştır**

Arsun Uras Yılmaz, Özgür Çavuşoğlu	Şir çevirişi üzerine sosyo-kültürel bağlamda söylem çözümlemesi R. Kipling'in "If" şininin Türkçe çevirileri	226
Reca Ünal	Çağdaş Türkiye Türkçesi dizimbetiminde "kategori"- "işlev" kavramlarının yeri ve önemi	236
Gülhanım Ünsal	Çeviride süreç yaklaşıminın yazın ve teknik metin türlerine uygulanmasına yönelik bir deneme	241
Ipek Yıldız, Mustafa Aksan	Türkçe bilimsel metinlerde eylemler: Derlem temelli bir inceleme	247
Ulrike Zeshan, İclal Ergenç, Selçuk İşsüver, Bahtiyar Makaroğlu, Hasan Dikyova	Türk işaret dili kullanıcılarında çokdilli görünümler: Proje tanımı	254

Yuvarlak masa oturumları

Oturum-1:

Konu: Derlem üzerinde araştırma yöntemleri

Yöneten: Mustafa Aksan

Sükriye Ruhi, Mustafa Aksan, Yeşim Aksan	Derlem dilbilim yöntemlerinin etkin olarak araştırmalarда kullanımı: Uygulamalar	264
Sükriye Ruhi	Sözlü Türkçe Derlemi'nde temel arama ve edimbilimsel açılımlama: Yöntem geliştirme	271
Yeşim Aksan, Umut Ufuk Demirhan	Türkçe Ulusal Derlemi (TUD) arayüz özellikleri: Tanıtım ve uygulama	280

Oturum-2:

Konu: Çeviri araştırmalarının bilimsel bir alan olarak gelişimi ve dilbilimle ilişkileri

Yöneten: Turgay Kurultay

Turgut Gümüşoğlu	Dilbilim ve filolojiden çeviribilime: Çeviri olsusuna bir bakış	291
Emel Ergun	Çeviri etkinliğinden çeviribilime giden yolda dilbilimin konumu	297
Mine Yazıcı	Disiplinlerarasılık: Çeviribilim dilbilimin bir alt alanı mı?	301

Oturum-3:

Konu: Sosyal bilimler alanında Türkçe yazılan özgün araştırma yazılarında usullama türlerine göre sav şemaları

Yöneten: Leyla Uzun

Leyla Uzun, Zeynep Erk Emeksiz, Ümit Deniz Turan, İlknur Keçik	Sosyal Bilimler alanında Türkçe yazılan özgün araştırma yazılarında usullama türlerine göre sav şemaları	305
---	--	-----

Poster Sunumları

Şengül Aksu Derya Duran	Kim ne söylüyor?: Bir karşılıklı konuşma çözümlemesi Türkçe ve İngilizcedeki "baş (kafa, kelle)" organ adıyla ilgili deyişlerin incelenmesi	322 327
Hanika Bahar Doğan	Bağlıktır kuramı çerçevesinde "yoksa" bağlacının derlem temelli incelemesi	332
Yasemin Yalçın, Aygül Uçar	Muhafazakarlık söylemine aile: Değerlendirme kuramıyla derlem temelli bir inceleme	339
Yasemin Erköse, Aygül Uçar	Türkçedeki dur- konumlama eyleminin derlem temelli bilişsel anlam çözümlemesi	351
Ulusal Dilbilim Kurultayı tarihçesi		359
27. Ulusal Dilbilim Kurultayı programı		361
27. Ulusal Dilbilim Kurultayı katılımcı listesi ve iletişim bilgileri		365

SUNDUR

1987 yılında Hacettepe Üniversitesi tarafından başlatılan ve her yıl düzenli olarak deejek universitelerin ev sahipliğinde tekrarlanan ulusal dilbilim kurultayları yalnızca ülkemizin dilbilimcilerini bir araya getirmekle kalmamakta, yeni araştırmaların paylaşılmasında, bilimsel bir tartışma ortamı içinde bilgi ve genel bildirim edinilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir, aynı zamanda dilbilimciler arasında bir dayanışma ve dostluk ortamı sağlamaktadır. Başlangıcından bugüne hemen her kurultay sonrasında basılan kurultay bildiri kitapları ise dilbilim alanında çalışan bilim insanları için değerli bir basılı kaynak niteliği taşımaktadır. Dilbilimdeki alan-ıç ve alanlarası gelişimlere ve etkileşimlere kosut olarak, geçen yıllar içinde bildirilerde de konu çeşitliliği giderek artmıştır. Her yeni kurultay bildiri kitabı deneyimi akademisyenlerin olduğu kadar, alana katılan genel dilbilimcilerin çalışmalarını da izleme olağanı sunmaktadır, bildiri kitaplarında yer alan çalışmalar çok sayıda atıf almaktadır.

Bu kitap, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dilbilimi Bölümü tarafından düzenlenen ve 02 - 04 Mayıs 2013 tarihleri arasında Antalya'da gerçekleştirilen 27. *Ulusal Dilbilim Kurultayı*'nda sunulan bildirilerden yazarları tarafından basılmıştır. Bu büyük günün yayılan Kurultay oturumlarında sunulan çalışmalar başlica anadolu edenimi, ikinci dil edenimi, yabancı dil öğretimi ve Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi, derlem dilbilimi, Türk İşaret Dili, metandilbilim, sözlent çözümlemesi, biçimbilim, sözdizim, ruhdilbilim, bilişsel dilbilim, çevirilibilim ve edimbilim gibi alt alanlarından konular üzerine yoğunlaşmıştır. Kurultaya dinleyici olarak katılanlarla birlikte toplam katılımcı sayısı 140'dır. Kitabın arkasında sunulan programdan da izlenebileceği gibi, 27. *Ulusal Dilbilim Kurultayı*nda hakemler tarafından kabul edilen çalışmaların Kurultaya katılanlarca tek ya da ortak hazırlımmış toplam 52 bildiri ve 8 poster çalışması sunulmuştur. Bildirilerin 4 tanesi Davetli Konuşmacılar Oranunu, 12 tanesi ise 3 ayrı Yuvarlak Masa Oturumu içinde yer almıştır. Belirlenen son tarihe kadar Yayın Kurulu'na iletilen ve 27. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri* kitabımda yayınlanan bildiri ve poster metni sayısı 41'dir.

Bu Kurultayın gerçekleşmesine ve bildiri kitabının oluşmasına katkıda bulunan, başta Kurultaya bizzat katılanlarak bize destek veren Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dekanı Sn. Prof. Dr. Mehmet Öz olmak üzere, davetli konuşmacılarımız Prof. Dr. Ömer Demircan, Sn. Prof. Dr. Ahmet Kocaman, Prof. Dr. Aydın Kökşal ve Prof. Dr. Ünsal Özünlü'ye; bildiri özetlerinin değerlendirilmesinde bilimsel görüşlerine beyan verdigimiz Kurultay Bilim Kurulu üyelerine; Kurultayın düzenlenmesinde büyük bir özerenle çalışan Hacettepe Üniversitesi, İngiliz Dilbilimi Bölümü elemanlarına ve Dilbilim Topluluğu öğrencilerine ve Kurultaya bireysel ya da ortak çalışmaları ile ya da dinleyici olarak katılan tüm katılımcılarımıza teşekkür borçlusuyuz.

27. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildiri Kitabı'nın basımı Hacettepe Üniversitesi'nin katkılarıyla gerçekleşmiştir. Bu çerçevede, bu kitabın Hacettepe Üniversitesi yayını olarak basılmasını sağlayan Hacettepe Üniversitesi Rektörü Sn. Prof. Dr. A. Murat Tunç'e, Rektör Yardımcısı Sn. Prof. Dr. Cem Sarıç'a, Üniversitemiz Sağlık Kültür ve Spor Dairesi Başkanlığı'na ve Hacettepe Üniversitesi Basımevi yetkililerine teşekkür ederiz.

Yeni kurultaylarda ve yeni yıllarda buluşmak ödüyle saygılar sunarız.

Düzenleme Kurulu

gerçekleştiği bir edim niteliğiyle yer almaktadır. Jean Michel Adam çözümleme önekçesinde kendi metin tanımından yola çıkarak iki temel eksen belirler: kesimal eksten ve edimsel eksten.

Kesimal eksten betimleme, anlatı, kanıtlama, açıklama ve söyleşi kesitlerinden oluşur (Adam, 97, s.39) Söz konusu kesit türlerinin metinlerdeki başlık dereceleri metinlerin o kesit türünün adıyla anımlarına neden olmaktadır. Kesimal ölçüt metin sınıflandırmalarından yalnızca birisidir, metinler farklı ölçütlerle de oluşturulan özel nitelikleri, bir yandan da tümceye aşan her tür sözcüde süreliği sağlayan bağlama işlevli öğeleri içermekte. Göründüğü gibi kesimal eksten dilin anlamsal ve dizimsel düzeneklerine ilişkin bir çözümleme. Öneğin betimleme kesitinde anlamsal bağıntılar ne tür dilsel olanaklarla kurulabiliyor, bu kesit türünde dizimsel tercihler nasıl belirleniyor? Söz konusu olgular betimsel kesitin yer aldığı iletişim olusununa göre deşifrik gösteriyor mu? gibi sorular kesimal ekstenin başlıca çözümleme öğelerini oluşturmaktır. Bağlama işlevini gerçekleştiren metin düzenleyicilerin anlamsal ve dizimsel özelliklerini de bu ekende yer alan çözümleme öğeleridir. Başka bir anlatımla bu ekende metinlerdeki uyumlu olguların çözümleme konusunu oluşturur, metnin çizgisellüğünün ardından anlamsal ve dizimsel yapı biçimlesştirilir.

Metinselliğin öbür yüzünde ise edimsel düzen yer almaktır. Uslamlama, sözcəlem, anlamsal gönderge bu düzenin üç bileşenini oluşturmaktır.

Metinsel üretme neden olan niyet ya da amacın belirlenmesi uslamlama, metin ile üreticisinin ilişkilerinin belirlenmesi sözcəlem, öneğin konuşucunun söylemeklerini benimsemesi ya da üstlenmemesi, söylemeklerini karşısındaki nesnel tutumu, kullandığı dil düzeyi özelliklerini bu bileşenin çözümleme öğelerini oluşturmaktır. Metinin başat izleginin "topos" unun belirlenmesi de anlamsal-gönderge bileşeninin çözümleme konusunu oluşturmaktır. Bu bileşenin arkasında yer alan dil anlayışı "dil bir söz edimdir" biçiminde tanımlanan anlayıştır.

Jean Michel Adam'ın edimsel metindilibilim önekçesinin çeviri etkinliğinin öncesinde yer alan anlamlı kavramaya yönelik çözümleme aşamasına yön çizebileceğini düşünmektedir. Ancak bu aşama gerçekleştirirken de dilsel verilerin önemini yadsıymayız. Sözünü ettigimiz çözümleme önekçesinin yeterince sağlam bir biçimde uygulanabilmesi için hepimizin kabul ettiği gibi

Dil yetkinliğinin yüksek düzeyde olması bir zorunluluktur. Tersi durumlarda aksaklıkları gidermek yine uygun dilbilimsel yöntemlere düşer gibi bir sonuca varmanın uygun olup olmadığını tartışabilmiz.

Çeviribilim dilibilim ilişkisinde üzerinde durmak istedigimiz bir nokta çeviribilim/dilibilim etkileşiminin ya da sözkonusu disiplinlerin birbirlerinden yararlanmalarının çevirije dilibilimsel yaklaşımı aynı şey olmadığının üstünde durulması gerekliliğidir. Özellikle çeviri eleştirilerinde karşımıza çıkan dilibilimsel değerlendirme ya da dilibilimsel yönler gibi dizimlerdeki dilibilimsel terimi dile ilişkin anlamına gelmektedir. Dile ilişkin olgulara değinmek dilibilimsel değerlendirme değildir, bu niteliği taşımak için dilibilim kazanımlarından ya da önekçelerinden yararlanmak gereklidir.

Çeviribilimin konusu çeviri, dilibilimin konusu da dil ya da kullanılan dildir, ancak etkileşimin en doğal nedeni çeviribilim nesnesinin, çevirinin, dillerle içermeye bağıntısında olmalıdır.

Kaynakça

- Adam, J.-M. (1990). *Eléments de linguistique textuelle*. Bruxelles: Mardaga.
Adam, J.-M. (1997). *Les textes: types et prototypes*. Paris: Nathan.
Benveniste, E. (1974). *Problèmes de linguistique générale*. Paris: Gallimard.
Guillaume, G. (1969). *Langage et science du langage*. Paris: Nizet.
Guiraud, P. (1984). *Anlambilim*. (Berke Vardar, Çev.) Ankara: Kuzey Yayınları (Orjinali 1959'da yayımlanmıştır).
Jakobson, R. (1963). *Essais de linguistique générale*. Paris: Minuit.
Lederer, M. (1981). *La traduction simultanée: expérience et théorie*. Paris: Minard.
Lederer, M. (1984). *La traduction aujourd'hui: le modèle interprétatif*. Paris: Hachette.
Saussure, F. (de). (1985). *Genel Dilbilim Dersleri* (Berke Vardar, Çev.) Ankara: Birey ve Toplum Yayınları. (Orjinali 1916'da yayımlanmıştır)

Disiplinlerarasılık: Çeviribilim dilibilim bir alt alanı mı?

Mine YAZICI*

Özet

Bu bildirinin amacı dilibilim ve çeviribilim arasındaki ilişkiyi disiplinlerarası, disiplinerotesi ve çokdisiplinlik açısından irdelemektir. Bu amaçla ilk disiplinlerarası, disiplinerotesi ve çokdisiplinlik terimleri kavramalı olarak açıklanmış, ardından disiplinlerarası etkileşimin başta çeviribilim olmak üzere bu bilim dalların özerliğine gölge düşürüp düşürmediği konusu özellikle uygulamalı dilibilim alanında çeviri konusuya ilgilenen Roman Jakobson, Roland Barthes gibi dilibilimin onde gelen kuramcılarının görüşlerinden ve Çeviribilimin onde gelen kuramcılar Theo Hermans ve Salevsky'den yola çıkılarak incelenmiş, Bu şekilde Dilibilim ve Çeviribilim alanlarının hem içelesme malzemesi, hem de bilimsel yöntem açısından farklılıklar kuramsal açıdan karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak, ortak paydalı iletişim olan bu iki disiplinin yollarının nerede birbiryle kesişip, nerede birbirinden ayrıldığı yanı sıra, aynımanın iki bilim dalı arasındaki iletişim kopukluğuna işaret ettiğgi gibi konular gündeme getirilerek günümüzde uluslararası araştırmaların her iki alanın kuramsal tabanına ve toplumsal ilerlemeye ne şekilde katkısı olacağı konusu tartışılmaya açılmıştır.

Anahtar sözcükler: Disiplinlerarasılık, disiplineroteslik, çok disiplinlik.

1. Giriş

Bu yazıya çeviribilimle dilibilimin ortak paydalı nedir sorusuyla, ya da dilibilimin çeviribilimle birlikte bir disiplin olmasına itrazi nereden kaynaklanıyor sorusuya başlamıştır akademik bir disiplin olarak yeni kabul görmüş bir alanın sınırlarının çizilmesi ve dilibilim başta olmak üzere öteki disiplinlerden ayrı edici özelliklerinin ortaya çıkarılması açısından önemli bulunuyor. Üstelik bu sorulara yanıt "disiplinlerarası, disiplinerotesi ve çokdisiplinlik" açısından irdeleyerek vermenin, hem iki bilim dallarının kendi içindedeki ve farklı disiplinlerle ilgili dizgesel ilişki ve işlevleni açıklamak yönünden, hem de araştırma nesnesi ve yöntemler arasındaki farklılıklar ortaya çıkarmak açısından yararı olacağını düşünüyorum.

Bu farklılıklara degenirken de, Çeviribilimin uygulamalı dilibilimin bir alt alanı olup olmadığı sorusunun yanı sıra /bu alanın disiplinlerarası bir alan mı olduğu şeklinde yeni bir tartışmayı başlatma potansiyeline sahip olduğu düşünücsinden de kendimi alıyorum. Bilimsel düşünmenin bir amacının da "sorunsallaştırma" olduğu düşünülecek olursa, tepkisiz kalmak yerine bu durumu ameliyat masasına yatırmanın bilim dalları arasında yeni paradigma, yeni yaklaşımların benimsenmesine öncülük edeceğini düşünüyorum. Bu şekilde bir giriş kuşkusuz bilimsel ilerlemeyi aklı getirir. Burada iki konu gündeme gelir: Bilimsel ilerleme nedir ve bilimsel ilerlemenin disiplinlerarasılıkla ya da ötesiyle bir ilişkisi var mıdır?

2. Bilimsel ilerleme: Disiplinlerarasılık, disiplineroteslik ve çok disiplinlik

Thomas Kuhn "bilimsel ilerleme" ya da yeni paradigmın benimsenmesi durumunu "bilimsel devrim" olarak tanımlar (Kuhn, 1970, s. 22). Kuşkusuz bu beraberinde şu soruya da akla gelir: uygulamalı dilibilim alanında çeviri inclemelerinde dilibilim yeni bir paradyigma benimseseydi, "çeviri" dilibilimin bir altalanı olarak varlığından sürdürülmüydü? Ya da niçin çeviribilim diye bir alan ortaya çıktı? Bir bilim dalı kendisiyle ilgili nitesiyle inceleyip, de, bu alana ilgili farklı alanlardan ortaya çıkan, her geçen gün biraz daha biriken sorunlara/ keşfi kuramsal tabanından yola çıkarak çözüm üretmemiye, o zaman söz konusu inclemeye nesnesi etrafında biriken sorunlar bir araya gelerek yeni bir disiplinin doğmasına neden olur (kyr a.g.e. 172-177; Yazıcı, 2011, s. 27).

Bu bağlamda çok disiplinlik de dahil her tür araştırmayı ortak paydası "bilgi" olmakla birlikte, çeviribilimde "çok disiplinli araştırma" yürütülüyor demenin yerine "disiplinlerarası ya da disiplinerotesi" araştırma yürütülüyör demek bu kavramların aralarındaki tanım farkından kaynaklanır (Klein 1990, s.19). Çok disiplinlik bir incelseme nesnesinin farklı boyutlarını her alanın birbiryle etkileşime girmeden kendi kuramsal tabanına bayıvarak ortaya çıkarması olarak tanımlanır (a.g.e. 1990, s.56). Buna göre disiplinlerarasılık ya da disiplinlerotesiliğin disiplinlerarası etkileşime açık ve yeni disiplinleri doğurma potansiyeline sahip olmakla birlikte, disiplinlerarası araştırmalının belli bir alanda gikan sorunun çözümünde bayıvaraklı disiplinlerden elde etiği bilgiyi kendi kuramsal tabanına mal etmesi açısından disiplinin kuramsal tabanına, bundan böyle de,

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, mineyaz@gmail.com

bağımsızlığına katkıda bulunması söz konusudur. Öte yandan, disiplinleroteslikte amaç bilginin insanoloğlu "hizmeti" olarak sunulmasıdır. Bu iki araştırma yönteminin birbirinden ayırt edici en temel özellik dir. budur (Charter of Interdisciplinarity, 1994) Ben bu ayırt edici özelliğin disiplinlerarası çalışmanın "tez"lerde disiplinlerotesi çalışmanın da "projelerle" bağlantısını kurarak somutlaştırmayı istiyorum. Gerçek çoğu araştırmacı disiplinlerotesiliği bir disiplinin bir sorunu çözmede ilerlemeye kaydetmek üzere beseri bilimler ve doğabilimler olmak üzere her alanla işbirliğinde bulunması şeklinde tanımlamakla birlikte (Salevsky, 2011, ss.92-93), bu ilişkinin disiplinlerarasılık içinde de geçerli bir tanım olduğu söylenebilir. Çevirilibilim örneğinden yola çıkacağ olursam, çevirilibilimin dibilibilim, filoloji ve sosyolojiyle ilişkisi birincil derecede ilişki olarak tanımlanırken, alanın tip, matematik gibi farklı alanları yürüttüren çeviri etkinliğine katısı ikincil düzeyde ilişki olarak tanımlanmaktadır. Gündümüzde ise bu ilişkilere kimi araştırmacılar açısından düzey ayırt etmeksiz disiplinlerotesi kavramı kapsamında ele alındığı görülmektedir.

Bu disiplinlerarasılığın ve ötesiliğin günümüzde her bilim dalının doğasında saklı olduğu ve bunun bir bilim dalının bağımsızlığını bir engel teşkil etmemeyip, aksine onun inceleme nesnesiyle ilgili farklı boyutlarını gösterip zenginleşmesine katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu ise, disiplinler arası ilişkilerden doğan bir bilim dalının onun bağımsız bir bilim dalı olarak varlığını sürdürüleceğini gösterir. Roland Barthes'in "disiplinlerarası ilişkilerden hıçbir bilim dalına ait olmayan yepenki bir nesne doğar" (akarına Salevsky, 2011, s.91) şeklindeki görüşü de disiplinlerarası ilişkilerden doğan bir disiplin olarak çevirilebilimin de bağımsızlığını desteklemektedir. Burada ele alınması gereken konu, iki disiplin arasındaki ilişkinin kopması ya da birbirinin varlığını yadısını değil, aksine günümüzde iki farklı kulpvarda yürüyen ilişkinin birbirinin varlığını kabul ederek nasıl pekiştirileceğidir (krş Kurultay, 2006, s. 286; Ruano, 2006, s.43).

2.1. Dilbilime karşınlı çeviribilimsel yaklaşımalar

Günümüzde çevirimlimin yüzünü dilsel olarak "mekanik işlemlerden" çok çeviriye eyleyen ve çeviri olgusunu denetleyen mekanizmalarla çevirmiş olması onun dilbilimle arasındaki ilişkinin sona erip, toplumbilimle disiplinlerarası ilişkiye girdiği anlamına gelmez (Chesterman, 2006, ss. 17-23). Ne var ki, çeviri gibi karmaşık bir olgunun ortaya çıkardığı sorunları "eşitlik" ya da eşdeğerlik ilişkilerinden yola çıkararak dilsel verilerin mekanik bir şekilde toplanmak iki dil ve iki kültür arasındaki ilişkilerden çok, aralarındaki karşılıklı ortaya çıkarılacağından, böyle bir yaklaşım "çevirilemezlik" savıyla sonlanabilir. Öte yandan, edimbilim dilin gündelik dilde kurallılaşmasına odaklandığı düşünülecek olursa, çeviride hem sözülü hem de yazılı dilde farklı kültürlerde ortaya çıkan karmaşık durumları ve bunları yöneten ilke, kural ve kalıpları belirleyerek çevirinin karmaşıklığını çözmede kalıvazluk edeceğİ, bundan böyle farklı bir alanın varlığına gerek olmadığı savı da ortaya çıkarılır. Kuşkusuz edimbilimin çeviride "kaynak metnin çözümlenmesinde" katkısı yadsınamaz; ancak bu aktarım işlemi arasındaki iki metin arasındaki karmaşık ilişkiye çözmeye yetmez.

Daha da açacak olursak, çeviribilimde kültürler arası iletişimden çok kültürleri yararak geçen bir iletişimden söz edilebilir. Bundan böyle çeviribilimde amacı olan bir eylem olarak çevirilerin "ötekiyle ilişkisinin" erek etkinlik açısından incelenmesi söz konusudur. Özellikle bizim gibi çeviri yaparak ilerlemeyi hedef edinen uzak kültürlerde sürdürülmenin çevirisi etkinliği buna örnek gösterebilir (Vermeer, 1994, ss.8-13). Örneğin, Cumhuriyetin kuruluş yıldırında yoğun çeviri etkinliği çağdaş Türkçenin dinamiklerini harekete geçirerek yazılı kültürümüzü mermillerini atmıştır. Özette çeviri kültürleri evrensel tümellerde buluşturan basit bir iletişim aracı olmayıp, insansız cogul dizegede kendine özgü özellikleri ve işleyışı olan bir eylemdir.

eviribilmem doğmasına aracılık eden dilbilim alanında Roman Jakobson'un diliçi, dillerarası ve östergelerarası olmak üzere üç tür çevirden söz etmesi, bir yandan dil üst dil arasındaki ilişkilerinden yola karak "çevirinin" varlığını ya da "olanaklılığını" kanıtlarken, öte yandan da "dil bilen herkesin çevirebileceği" ya da "çevirinin doğuştan gelebilecek bir edinç olduğu savını doğurabilir. Oysa, çeviribilimci asturların bu edinçin sonrasında kazanılmış bir edinç olduğunu, bundan böyle çevirinin hem uzamsal hem de şunsel olarak aynı ileti de olsa iletişimsel işlevi açısından aktarım edincinden farklı olarak çeviri edincindeki olduğunu savunur.

ve yandan bu şekilde bir sınıflandırma iletişim içeriğinden diliçi ve göstergelerarası çeviriyi, aynı iletişimde birincil iletişim konumunu yükseltirken, iki farklı dil ve iki kültür arasındaki "dillerarası çeviri" yoluyla birincil iletişim konumuna düşürebilir. Oysa işlevsel olarak düşünüldüğünde, örneğin Avrupa birliğinde üretilen "elez metinlerin" hile birincil derecede iletişim içeriği gördüğü ortadadır. Bu ise, Jakobson'un çeviri olgusunun doğasını ve önemini ve olaklığını kanıtlamak üzere başvurduğu sınıflandırma araç olarak kullandığı diliçi ve göstergelerarası çeviriinin, "çeviri"nın östlüdsel işlemlerle ilişkisini kurması açısından önemine karşın, sözkonusu bilgilerin onun iletişim içeriğinin önemini açıklamakta yetersiz kaldığını gösterir (Kr. Hermans, 1995, s.16-17; Haftner ve Adab, 1995, ss. 325-330).

Üstelik Jakobson'un savından yola çıkararak çeviri olusunu erek ekinde diliçi olarak yeniden söylemek araştırmacıyı çeviriinin nasıl yapıldığına götürür. Oysa bilimsel araştırmaların amacı "nasıl" sorusuna yanıt vermek değil, neden/nüçin sorularına yanıt aramaktır. Bu ise, önde ve nesnesi arasında mesafe koymayı gerektirir. Theo Hermans'ın "çevirilimin kirlenmesine neden, kendini yıldızmak istediği süreci tekrarlamak sorunda kalmasıdır" (Hermans, 1995, s. 18) şeklindeki görüşü de bu savı doğrular niteliktedir. Sürecin diliçi açıklaması ya da yorumlanması dilsel verilerden yola çıkararak çeviri eleştirisinde bulunmaktadır. Oysa bir üst söylem alanı olarak Çevirilimin dibilim ya da filoloji dışındaki farklı disiplinlere başvurması bilimsel düşünmeye öznesi çevirileri birbirinden ayırt etme gereksiniminden kaynaklanır.

Çeviribilim sosyolojisi disiplinlerarası ilişkiye girerek çeviri olsunun "esdeğerlik" ölçütünden farklı bir boyutunu gündeme getirmiştir. Daha açıkçası kuramsal tabanın yeni bir paradigmaya katılmıştır. Bu yeni paradigmaya sayesinde çeviribilim "yüzeysel benzerliği" yakalamak üzere "aktarım edincine dayalı yüzüller" üzerinden "özgür" ve "sadık çeviri" tartışmalarının yönü çevirinin toplumsal işlevine çevrilmiştir. Ne var ki bu çeviribilimin dilselinden kopuğu ya da çeviri sürecinde küçük ölçekli dediğimiz aktarım edincine dayalı dilsel kararlarla veya çeviribilimsel olarak ürün odaklı araştırmada dilsel malzemeyi incelerken dilsel bilimsel jargon ve bilgiye başvurmayıcağı anlamına gelmez. Aynı şekilde, dilsel de uygulama alanı dil eğitimi içinde çeviriyi okuma anlama, dil eğitgesindeki dilsel ve dilsel bilgisel ilke ve kuralları sinama aracı olarak kullanabilir. Ancak bu şekilde bir yaklaşım "doğru yanlış çözümlemesi"ne dayalı küçük ölçekli dilsel yanlışların ortaya çıkarmaya yarar. Ne var ki bu farklı alanlarda çeviriği tetikleyen, yanlıştan çok "sorun çözme strateji"lerine dayanan karmaşık çeviri işlemleri çözmeye yetmez (Kurultay, 2005, ss. 200-202). Örneğin, ülkemizde akademik düzeyde yabancı dil sınavlarının kendi alanına ait bilgiyi okuma anlama ya da yazmaya dayalı dil edincini ölçen sınavlar yerine, çeviriyi bir ölçme aracı olarak kullanması bu alanla ilgili bir sürü yeni bölüm açılmasına karşın çevirinin hala bir aktarım edincine dayalı dilsel bir işlem olarak kabul edildiğini göstermekle kalmasız, disiplinlerarası kopukluğunda da işaret eder.

3. Sonuç

Bu anlatılanlardan dilbilimin nesnesinin "dil", amacının "iletişim" olduğu; çeviribilimin nesnesinin ise "çeviriler", amacının ise çevirinin toplumlardan arası etkileşim açısından erek kültürdeki işlevini sorulmaktr. Dilbilim "dil" dizgesi "îçerisinde var olan ilişkilerden yola çıkarak iletişim olgusunu" çözümlemeye çalışırken, çeviribilim ne kaynak kültüre ne de erek kültüre tâmamıyla airolmayan bir "ara kültür" ürünü olan çevirilerin târsihes eksende ya da günümüzde erek kültürde ne işlev yerine getirdiğine, toplumsal ilerlemeye ya da kültürlerarası etkileşime ne şekilde katkıda bulunduğuna odaklanır. Bu bağlamda binrin dil dizgesini yöneten **ülke ve kurallarla** "odaklanırken, çeviribilimin kendi dizgesinde 'çeviri kararları'" yönrendirendir toplumsal, "kültürel norm ve uzlaşmalarla" odakladığı görülür (Kars, Chesterman, 1997, ss 52-78; Hermans, 1999, ss 72-85). Bu süreçte bilimin bir üst söylem alanı olarak amacının bir sürecin nasıl işlediğini anlatmak değil, bir başka söyleşisini çeviri sürecinin anlatmalı değil, çeviri olgusunu farklı yönlerini saptayıp tartışmak olduğu düşünülecek olursa, çeviribilim farklı alanlardaki paradigmalarla başvurmasının incelemesi nesnesiley bilimsel söylem arasına mesafe koyma gereksiniminden kaynaklandığı öne sürülebilir. Bu bir çok alanla ilişkisi olan çeviribilimin bu alanların paradigmalarını benimsediği anlamına gelmemeyip, bilimsel usulamlamalarını kendine model olarak çeviribilimin kuramsal tabanına çeviri olgusunu açıklayacak yenî bir paradigmayı kendisine mal etmesi şeklinde değerlendirilebilir. Üstelik doğanın kendisinin etkileşime açık bir sistem olduğu ve bu etkileşimin hem farklı sistemleri üretme, hem de var olanları işletmekte potansiyaline sahip olduğu göz önüne alındığında, çeviribilimin başka disiplinlere etkileşime girmesinin onun bağımsız bir disiplin olmasına engel bir durum teşkil etmediği ve bir bilim dalyyla arasındaki uzaklık ve ilişkinin aynı ölçüde olduğu sonucu çıkarılabilir. Bilimsel olarak macalarının sıralanması da bunu kanıtlar.

1. Çeviri olgusunu tetikleyen ve işlevsel kılan faktör ve eyleyenleri, kültürel, dilsel, sosyal ve siyasal norm ve uzlaşmalar açısından irdelemek
  2. Çeviri olgusunun karmaşıklığını çözecek ve işlevselligine katkıda bulunacak paradigmalar geliştirmek
  3. Bunları kendis kurumsal tabanına geri göndermekle bulunmak ve alanın kurumsal çerçevesini genişletmek
  4. Kendi tabanından yola çıkarak farklı alanlara hizmet gösterevmek

Öte yandan bu amaçlar arasında çevirilibilimin özellikle diğer alanlara "hizmet" faktörü de göz önüne alındığında, çevirilibilimin disiplinlerarası araştırmalara açık olduğu, disiplinlerarasılık, disiplinler ötesilik ve çok disiplinliliğin alanların bağımsızlığını gölge düşüren bir sıfat olmayıp, her alanda yürütülebilecek araştırma yöntemleri olduğu da öne sürülebilir. (Ruano, 2006, ss.43-45) Sonuç olarak, iki alanın uyumazlıklarınna dokunmak yerine ortak bir zeminde buluşup, disiplinlerarası araştırmalara yönelik her alanın varlığını ve toplumsal işlermeye katkıda bulanacağı görüşündeyim.

Kaynakça

- Chesterman, A. (2006). Questions in the sociology of translation. Teresa Seruya, João Ferreira Duarte ve Alexandra Assis Rosu (Ed.), *Translation studies at the interface of disciplines* içinde (s. 9-28) Amsterdam: John Benjamins.
- Chesterman, A. (1997). *Memes of translation. The spread of ideas in translation theory*. Amsterdam: Benjamins.
- Hermans, T. (1995). Translation as institution. M. S. Hornby, Z. Jettmarova, K. Kandl. (Ed.), *Translation as intercultural communication* içinde. (ss.3-20) Amsterdam: Benjamins.
- Hermans, T. (1999). *Translation in systems*. Manchester: St. Jerome.
- Klein, T. (1990) *Interdisciplinarity. History, theory, and practice*. Detroit & Michigan: Wayne State University Press.
- Kuhn, T. (1970) *The Structure of scientific revolutions* (2. bs.). Chicago: The University of Chicago Press.
- Kurultay, T. (2006) Kültür ve İletişim Bilimlerinde Disiplinlerin Ayırımı: Kopuş mu. Ayrımlaşma mı?. Karakuş, M., Oralıç, M. (Ed.) *Bellek Mekan İmge* içinde (ss.283-297) İstanbul: Multilingual
- Kurultay, T (2005) Çeviribilim bir uygulamalı dilbilim midir? *Dilbilim XII*, (ss. 199-209) İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Ruano, Martin R. (2006) Conciliation of disciplines and paradigms: A challenge and a barrier for future directions in Translation Studies J.F. Duarte, A. A. Rosa, T. Seruya.(Ed.), *Translation studies at the interface of disciplines* içinde (ss. 43-54) Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Shaffner, C. ve Beverly,A. (1995) Translation as intercultural communication Contact as conflict. M. S. Hornby, Jettmarova, ve Z, Kaindl K (Ed) *Translaton as intercultural communication* içinde (ss.325-336). Amsterdam: Benjamins.
- Salevsky, H., Müller (2011) *Translation as systemic interaction*. Berlin: Frank & Timme.
- Vermeer, Hans (1994). Translation today: Old and new problems. Translation Studies Congress, Viyana 9-12 Eylül 1992. M. S. Hornby, F. Pöchacker, K. Kaindl (Ed.), *Translation studies: An interdiscipline* içinde (ss.3-16) Amsterdam: John Benjamins.
- Yazıcı, Mine (2011). *Çeviribilimde araştırma. Disiplinlerarasılıkta disiplinlerotesiliğe*. İstanbul: Multilingual.

Elektronik Kaynak

Charter of Transdisciplinarity adopted at the First World Congress of Transdisciplinarity. Convento da Arrábida, Portugal. (2-6 Kasım 1994) 05 Nisan 2013 tarihinde <http://ciret-transdisciplinarity.org/chart.php#en> adresinden erişildi.

Oturum-3

Konu: Sosyal bilimler alanında Türkçe yazılan özgün araştırma yazılarında usulname türlerine göre sav şemaları

Sosyal Bilimler alanında Türkçe yazılan özgün araştırma yazılarında usulname türlerine göre sav şemaları

Leyla UZUN*, Zeynep EMEKSİZ**, Umut Deniz TURAN***, İlknur KEÇİK***

1. Giriş

Bu çalışmanın amacı, farklı sosyal bilimler alanlarında (psikoloji, tarih bilimi, dilbilim, sosyoloji, eğitim bilimleri, felsefe ve turizm) Türkçe yazılan özgün araştırma yazılarında savlama (argumentation) çileminin incelendiği veri tabanlı bir proje çalışmasının -TÜBİTAK-SOBAG- 107K228 Sosyal Bilimlerde Yazılan Türkçe Bilimsel Metinlerde Kanıtlama Eylemi ve Retorik Sunumlar- usulname (reasoning) ve sav şemaları ile ilgili sonuçlarını sunmak ve yazarların farklı alanlarda savlama çilemine ilişkin eğitimi hem bilmecelerin hem de sosyal bilimlerde alanlara özgü olabilecek savlama yapılarını ortaya koyması açısından öncü sonuçlar içermektedir.

Çalışmanın 2.bölümünde önce veri tabanı, verilerin çözümlemesi ve yönteme ilişkin saptamalara yer verilecektir. 3. bölümde usulname ve sav şemalarının yapısı Türkçe örnekler üzerinden betimlenecektir. 4. bölümde ise Türkçe bilimsel metinlerdeki usulname türlerine göre sav şemaları ile ilgili bulgu ve sonuçlar sunulacaktır.

2. Veri tabanı ve veri tabanının çözümlemesi süreci

Burada bazı sonuçları paylaşılan proje çalışmasının veri tabanı sosyal bilimler alanındaki farklı bilim dallarında (psikoloji, tarih bilimi, dilbilim, sosyoloji, eğitim bilimleri, felsefe ve turizm) üretilmiş olan özgün araştırma yazılarından oluşturulmuştur. Özgün araştırma yazıları TÜBA ULAKBİM Sosyal Bilimler Ven Tabanı'nda yer alan ve söz konusu bilim dallarını temsil eden süreli yayınlarından [Sosyoloji Dergisi, Eğitim Araştırmaları, Türk Psikoloji Dergisi, Dilbilim Araştırmaları ve Dil Dergisi, Tarih İncelemeleri Dergisi, Felsefe Dünyası, Turizm Araştırmaları] temsili olarak seçilmiştir.

Süreçte veri tabanı alanlara göre toplam sözcük sayısı açısından dengelenmiş ve bu dengeleme sonrasında 220 makale üzerinde savlama çözümlemesi gerçekleştirılmıştır. Temsili seçim dergilerin 2005-2008 yılları içindeki yapılmıştır. Çalışmanın veri tabanı 1.014.050 sözcükten oluşmaktadır.

Atıfta bulunan projeye çalışması kapsamında veri tabanı üzerinde yapılan çözümlemeler sırasında hem metinlerdeki sav blokları ile sav içermeyen usulnamalardan (değerlendirmeye ya da yorum blokları gibi) ayırtılması için hem de sav bloklarına girebilecek önermelerin hangi tür sav bileşeni olabileceğini potansiyeli taşıdığınıın belirlenebilmesi için özel bir yan çalışmanın yapılması gerekmüştür. Bu çalışma gerçekleştirilenlerken sözcelerin metin kurgusu içinde yüklendiği işlevler belirleyici olmuştur.

Bilimsel metinlerde sözce türleri üstmetne (metatext) ait olma ve olmama açısından, üstmetin sözceleri ve bildirim sözceleri olarak ikiye ayrılr. Üstmetin sözceleri, sav alanlarına girebilecek önermeler tasıtmaz. Yazar, bu sözceleri kullanarak çalışmasının amacı, venisi, yöntemi, akış planı vd. hakkında açıklamalar yapar. Bu nedenle çözümleme sürecinde veri tabanındaki tüm üstmetin sözceleri ayrıntılmıştır.

* Prof Dr , Ankara Üniversitesi - gulsunleylauzun@gmail.com

** Doç. Dr , Anadolu Üniversitesi - zeemeksiz@anadolu.edu.tr

*** Prof Dr , Anadolu Üniversitesi - udturan@anadolu.edu.tr

**** Prof Dr , Anadolu Üniversitesi - ikecik@anadolu.edu.tr